

მანანა ჯავახიშვილი

ძალაუფლების გადანაწილება

(კორონაციის რიტუალი)

მეფის ან იმპერატორის კორონაცია შუა საუკუნეების დასავლეთ ევროპულ სივრცეში მისი ხელისუფლების ლეგიტიმაციისა და ძალაუფლების რეპრეზენტაციის სიმბოლური გამოხატულებაა. ამავე დროს ეს არის სასულიერო და საერო წოდებათა შეხვედრის ადგილი, რომელშიც საინტერესოდ აისახება ამ ორი ფენის ურთიერთდამოკიდებულებისა და ურთიერთმიმართების მნიშვნელოვანი მომენტები.

სამეფო კორონაციის დასავლეთევროპული ტრადიცია ოთხი მთავარი ელემენტისაგან შედგება: 1) არჩევისგან; 2) თანხმობისა და აკლამაციისგან; 3) მისაღმებისა და 4) კორონირებისაგან. პირველად ეს ოთხივე ელემენტი ერთად მხოლოდ კარლოს დიდის კორონაციისას გვხვდება რომში 800 წელს საშობაო ლიტურგიის დროს.

1. კორონაცია და მირონცხება: საერო და სასულიერო აქტები, წოდებათა შეხვედრის ადგილი

კორონაციის სინონიმად ითვლება მირონცხება¹, ორივე ტერმინი - კორონაციაც და მირონცხებაც თანაბრად აღნიშნავს მეფედ დამტკიცების მკაცრად ფორმალიზებულ პროცედურას.

ევროპის ბარბაროსთა ქრისტიანიზაციის შემდეგ ეკლესია ცვლის ძალაუფლების მატარებელთა ხარიზმის კონცეფციას. ამიერიდან ძალაუფლების მფლობელთა განსაკუთრებული, დამახასიათებელი ნიშანი, რომელიც მათ უბრალო მოკვდავთაგან გამოარჩევს, განხილულია, როგორც ზეციდან მონიჭებული წყალობა, რომელიც მირონცხებით აღინიშნება (Джексон 2003:229-230).

ძველი აღთქმის მიხედვით, ეს საიდუმლო ჯერ კიდევ ისრაელის მეფეებზე ტარდებოდა. მეფის თავზე მირონის დადება (სული წმინდის გადმოსვლის

¹ლათინურად – consecration, inauguration, coronation; გერმანულად – Weihe და Kronung, ფრანგულად – consecration, couronnement ან sacre.

რიტუალური სინონიმი) უნდა ასახავდეს ბიბლიაში აღწერილ ისრაელის მეფეთა კურთხევას მღვდელმთავართა მიერ, რომელიც, თავის მხრივ, უკავშირდება მეფე დავითის მნიშვნელოვან ფიგურას ქრისტიანულ მეტაფორიკაში (Джексон 2003:230).

მირონცხებას დასავლეთ ევროპაში ახლადგაქრისტიანებულების კონფირმაციის დატვირთვა ქონდა. პირველად VII ს-დან ვესტგოთების სამეფოში დამკვიდრდა მირონცხების რიტუალი, შემდეგ კი – ფრანკთა სამეფოში. თუმცა არცერთი მეროვინგი ყოფილა მირონცხებულის.

ევროპაში მირონცხება-კორონაციის რიტუალის რეალური ისტორია VIII საუკუნიდან იწყება. 751 წელს პიპინ მოკლემ მონასტერში გამოკეტა უკანასკნელი მეროვინგები და რეალურ ძალაუფლებასთან ერთად სამეფო ღირსებებიც მიიწერა, პიპინმა ამ უზურპაციის დასაფარად ეკლესიის ავტორიტეტი მოიშველია. 751 წელს პაპის ლეგატმა ვინფრიდმა (იგივე ბონიფაციუსმა, 672/3-754) ფრანკთა მეფის პიპინ მოკლეს მირონცხება განახორციელა, რომლითაც საფუძველი ჩაუყარა ახალ პოლიტიკურ რიტუალს, 754 წელს ეს რიტუალი იმავე მეფეზე განმეორდა, მაგრამ ამჯერად პაპის – სტეფანე III-ის (752-757) მიერ. ახალ დინასტიას ბიბლიური, ქრისტიანული ცერემონიალით უნდა მოეხდინა ლეგიტიმაცია. პიპინი გახდა პირველი ფრანკი მეფე, რომელიც მღვდელმთავრის ხელით იყო მირონცხებულის. VIII საუკუნეშივე იგივე ცერემონიალი ინგლისსა და მთელ დასავლეთ ევროპაში მკვიდრდება.

800 წლის 25 დეკემბერს რომში წმ. პეტრეს ტაძარში პაპი ლეონ III კარლოს დიდს იმპერატორად აცხადებს, თავზე გვირგვინს ადგამს. კარლოს დიდი, რომელიც მანამდე მეფედ იყო მირონცხებულის, იმპერატორად კურთხევისას ხელმეორედ აღარ იქნა მირონცხებულის. პირველი ხელმწიფე, რომელიც იმპერატორად კურთხევისას მირონცხებულის იყო, გახლდათ კარლოს დიდის ვაჟი – ლუი დუთისმოსავი (814-840). მისი მირონცხება და კორონაცია შედგა რეიმსში 816 წელს პაპ სტეფან IV-ის (768-772) მიერ. ამიერიდან ეს ორი რიტუალი პრაქტიკულად განუყრელი გახდა.

საფრანგეთში შარლ მელოტის (843-877) დროიდან, ხოლო ინგლისში IX საუკუნიდან მეფეებზე ჯერ მირონცხებას ატარებდნენ, ხოლო შემდეგ კორონაციას. მეფისადმი მიცემული ინსიგნიების რაოდენობაც იზრდებოდა. უკვე კარლოს მელოტის დროიდან გვირგვინთან ერთად სკიპტრაც გაჩნდა. რიტუალი ორი

ნაწილისაგან შედგებოდა: ჯერ ინსიგნიებს (გვირგვინკურთხევა) ჩუქნიდნენ, ხოლო შემდეგ – მირონცხება ხდებოდა. ასე დაიბადა კორონაციის ცერემონიალი.

IX საუკუნის ბოლოსათვის პინკმარი (806-882)², რემისის არქიეპისკოპოსი (845-882), ტექსტებს ადგენს, რომლითაც კორონაცია წარმოადგენილია ერთიან ცერემონიალურ მოქმედებად, რომელსაც სხვადასხვა შემადგენელი გააჩნია. ეს ტექსტები (კორონაციული წესები, *ordines coronationis*) ნორმატიულ საფუძველს უყრის დასავლეთ ევროპის კორონაციულ რიტუალებს; დღესაც ინგლისური კორონაციის სცენარში ჩართულია პიმნები და ლოცვები, რომელიც პინკმარის მიერ იყო შექმნილი ან გარედაქტირებული (Fisquet 1864 :38-46; Теїс 1993:49-50).

ჟან ფუკე, შარლ VI-ის კორონაცია რემისში (1380წ)

²პინკმარი დიდი რაოდენობით საღვთისმეტყველო, ჰაგიოგრაფიული და საეკლესიო-სამართლებრივი თხზულებების ავტორია («ღვთიური წინასწარგანსაზღვრულობისა და თავისუფლების შესახებ» (*De praedestinatione Dei et libero arbitrio*; 859/860), «ლოტარისა და ტეტბერგის გაყრაზე» (*De devorcio Lotharii et Teutberge*; 860), «მეფის პიროვნებასა და სამეფო სამსახურზე» (*De regis persona et regio ministerio*; 873), «მიტროპოლიტების უფლებებზე» (*De jure metropolitanorum*; 876), «დარიგებები მეფე ლუდოვიკოს» (*Instructio ad Ludovicum regem*; 878), «სასახლის მოწყობაზე» (*De ordine palatii*; 882). მას ასევე ეკუთვნის მრავალი წერილი და «რემიგიუსის ცხოვრება» (*Vita Remigii*).

მეცნიერები დაიბნეოთ იმის შესახებ, თუ რომელი რიტუალი, მირონცხება თუ კორონაცია, იყო პრაქტიკაში თავდაპირველად; მეფის მირონცხებას მარკ ბლოკი რეალურად ნათლობას უწოდებს (Bloch 1983). მისი აზრით, კორონაცია ვიწრო გაგებით ანუ გვირგვინის თავზე დადგმის რიტუალი ევროპაში წინ უსწრებდა მირონცხების რიტუალს. არსებობს საწინააღმდეგო მოსაზრებაც (კ. ბრიული), რომლის მიხედვითაც, მირონცხება თავიდანვე ერთიანდება კორონაციასთან რიტუალურ პრაქტიკაში (Bruhl 1982:1-31). რ. ჯეკსონის აზრით კი, თავდაპირველად კორონაცია განიხილებოდა, როგორც საერო აქტი, ხოლო მირონცხება – როგორც სასულიერო (Джексон 2003:229-231).

ქვემოთ შევეცდებით ვაჩვენოთ, რომ შუა საუკუნეებში კორონაცია–მირონცხება ორი წოდების: საერო და სასულიერო ფენების წარმომადგენელთა შეხვედრის სიმბოლურ ადგილად იქცა, რომელმაც გარკვეულწილად ასახა ამ წოდებათა ურთიერთდამოკიდებულების საინტერესო ასპექტები.

2. საერო თუ სასულიერო ძალაუფლება: ძალაუფლების გადანაწილება?

მონარქი მირონცხებას სასულიერო პირის მსგავსად იღებს. შუა საუკუნეებში ხელმწიფე – ღვთის მიერ ცხებული (christus Domini) ჩვეულებრივ საერო პირად არ განიხილება. შუა საუკუნეებში გავრცელებული იყო აზრი იმის შესახებ, რომ მონარქი მირონცხებით დაბალ საეკლესიო ჩინს – დიაკონს უთანაბრდებოდა.

მეფეები ღვთის რჩეულები იყვნენ. მირონცხება ხელისუფალთ უბრალო ხალხზე მაღლა აყენებდა, რადგან ისინი ამ პრივილეგიას ეპისკოპოსებთან და მღვდლებთან ერთად იზიარებდნენ. ცერემონიის ჩატარების დროს მღვდელი წამიერად მონარქზე მაღლა იდგა, რომელიც მორჩილად იღებდა მისგან მირონს. აქედან გამომდინარე, იმისათვის რომ მეფე ტახტზე ასულიყო, მას მღვდელი ესაჭიროებოდა.

ამ რიტუალმა ერთმანეთს შეახვედრა ხელისუფლების ეს ორი შტო და იმავდროულად გარკვეულწილად გვიჩვენა მათი ურთიერთმიმართება: ვინ უფრო მაღლა დგას? ვისი ძალაუფლებაა უფრო მნიშვნელოვანი? სასულიერო თუ საერო

პირის? ერთი ფაქტია, საერო ხელისუფალის, მეფის, მონარქის მირონცხებისა და კორონაციის რიტუალი წარმოუდგენელია სასულიერო პირის მონაწილეობის გარეშე, შესაბამისად, საერო ხელისუფლება ლეგიტიმური ვერ გახდება სასულიერო ხელისუფლების ჩარევის გარეშე; ეს ფაქტი, თავისთავად, კლერიკალებს საერო პირებზე მაღლა აყენებს, ეს რიტუალი, რომელიც საერო პირებზე ტარდება, ნათლად გვიჩვენებს სასულიერო პირთა დიდ ძალაუფლებას მათზე, მაგრამ აქვე უნდა დავამატოთ, რომ ეს პრივილეგია დროებითია, მხოლოდ რიტუალის ჩატარების დროსაა (და რა თქმა უნდა, რიგ შემთხვევებში კორონაციამდე) მნიშვნელოვანი; ხშირია ისეთი შემთხვევები, როდესაც შემდგომ საერო ხელისუფალნი უხეშად ერევიან სასულიერო საკითხებში და ამ სფეროს საკუთარი გავლენის ქვეშ მოქცევა სურთ.

თავის მხრივ, კლერიკალებიც ცდილობენ საკუთარი ძალაუფლების წარმოჩენას. «სწორედ მირონცხებას, ეპისკოპოსის, სასულიერო პირის ქმედებას, სწორედ მის დალოცვას და არა მიწიერ ძალაუფლებას უნდა უმადლოდეთ თქვენ სამეფო ღირსებებს», – წერდა ჰინკმარი 868 წელს შარლ მელოტს (Bloch 1983:45). მისი აზრით, ნამდვილი მეფე მირონცხების გარეშე არ არსებობს, რაც უნდა დიდი ამქვეყნიური პრეტენზიები ჰქონდეს მას. ჰინკმარის მიერ შედგენილ სენტ-მაკრის ტაძარის აქტებში წერია: “პრელატების ღირსება მეფის ღირსებაზე მაღლა დგას: რადგან მეფენი პრელატებისაგან იღებენ კურთხევას.” (Bloch 1983:49). ჰინკმარი იმეორებდა, რომ ქრისტეს მოსვლის შემდეგომ არავის შეეძლო ერთდროულად მღვდელიც ყოფილიყო და მეფეც. ამდენად, ხინკმარი არ უშვებს საერო ხელმწიფის სასულიერო პირზე ბატონობისა და მისი ხელისუფლების უპირატესობის იდეას. 1198 წელს პაპი ინოკენტი III (1198-1216) სასულიერო და საერო ხელისუფლებას მზისა და მთვარის ურთიერთმიმართებას ადარებს, როგორც მთვარე იღებს შუქს მზისაგან, ისე საერო ხელისუფლებას ლეგიტიმაციას სასულიერო წოდება ანიჭებს. ასევე ცნობილია შუა საუკუნეებში განვითარებული ორი მახვილის თეორია, რომელიც სახარებისეულ ტექსტებს ეყრდნობა (ლუკა 22,38; რომაელთა მიმართ 13,3-4) და რომლის მიხედვითაც, ეკლესია ღვთისაგან ორივე მახვილს იღებს, ხოლო შემდეგ, თავისი გადაწყვეტილების შესაბამისად, ერთ მახვილს საერო ხელისუფლებას გადასცემს. საერო და სასულიერო ხელისუფლების არათანაბარი ძალა გამოვლინდა ინოკენტი III შედარებაში, როდესაც მან ეკლესია

სულს შეადარა, ხოლო საერო ხელისუფლება – სხეულს. შუა საუკუნეებში პაპობის თვალსაზრისით, სასულიერო ხელისუფლება საეროზე მაღლა იდგა.

იმპერატორის კორონაციის აუცილებელი მოთხოვნა იყო მისი რომში ჩატარება და ცერემონიის თავად რომის პაპის მიერ გაძღოლა. საინტერესოა, რომ ცერემონიის დროს იმპერატორს ორჯერ უნდა ეკოცნა პაპისთვის ფეხზე, დაედო საკორონაციო ფიცი (განსხვავდებოდა მეფეთა მიერ დადებული ფიცისაგან); ხოლო ლიტურგიის დასრულების შემდეგ იმპერატორი ატარებდა რიტუალს სახელწოდებით “მეჯინიბეს სამსახური”, მას უნდა დაეჭირა იმ ცხენის აღვირი, რომელზეც პაპი უნდა დამჯდარიყო³. ამდენად, საერო ხელისუფალი ამ აქტებით პაპის მიმართ სრულ მორჩილებასა და პატივისცემას, მის მიმართ ვასალურ დამოკიდებულებას უჩვენებდა.

მეფის ლეგიტიმაციისათვის აუცილებელი გახდა კორონაცია. უანა დ'არკი შარლ VII-ეს დოფინს უწოდებს, მანამ იგი კორონირებული არ გახდება. კორონაცია არის საერო ხელისუფლების განმტკიცების და პოლიტიკური რეპრეზენტაციის საშუალება. საეკლესიო მორწმუნეობა იცავს მონარქს და ხალხისათვის ცოცხალ სიმბოლოდ აქცევს.

ე. კანტაროვიჩის აზრით, მეფისა და ეკლესიის ურთიერთობა საბოლოო ჯამში წარმოშობდა გარკვეულ “ჰიბრიდს” ორივე ფენაში. ადგილი ჰქონდა ინსიგნიების, პოლიტიკური სიმბოლოების ურთიერთსესხებას. მაგალითად, პაპი თავის ტიარას ოქროს გვირგვინით ამშვენებდა, იმპერატორის მეწამულ მოსასხამს იცვამდა; ხოლო იმპერატორს გვირგვინზე მითრა ჩნდება და ა.შ. ასევე კორონაციის დროს, ხელმწიფე ეპისკოპოსის მსგავსად, ბეჭედს იღებს (Kantorowicz 1957).

ფაქტია, რომ შუა საუკუნეების ევროპაში ძლიერი საერო ხელისუფლების არარსებობა კლერიკალთა პოზიციების გაძლიერებას იწვევს; ამ თვალსაზრისით კორონაციის რიტუალი სიმბოლურად გამოხატავს სასულიერო წოდების მნიშვნელოვან თანამონაწილეობას საერო მმართველობაში.

³ბოლო იმპერატორი, რომელიც პაპმა აკურთხა 1433 წელს იყო სიგიზმუნდი, ხოლო ბოლო იმპერატორი, რომელიც იტალიაში იყო კორონირებული – კარლოს V (1533).

გამოყენებული ლიტერატურა

1. Bloch M. Les Rois Thaumaturges: Etude sur le Caractère Surnaturel Attribue à la Puissance Royale Particulièrement en France et en Angleterre, Paris: Gallimard, 1983.
2. Bruhl C. Kronen-und Kronungsbrauch im fruhen und hohen Mittelalter//Historische Zeitschrift, Bd. 234, 1982.
3. Kantorowicz E. The king's two bodies.A study in medieval political theology.Princeton, 1957.
4. P.A. Джексон, Коронация императоров и королей, Словарь средневековой культуры, М., 2003.
5. Fisquet H. La France Pontificale. Archidiocèse de Reims, Paris: E. Repos, 1864.
6. Тейс Л.НаследиеКаролингов. IX — X века / Перевод с французского Т. А. Чесноковой. М: «Скарабей», 1993.